

Primul studiu european referitor la calitatea vieții: Calitatea vieții în Bulgaria și România

Sumar

Introducere

Situația economică

Locuințele și mediul înconjurător

Ocuparea forței de muncă și formarea profesională

Structura gospodăriei și relațiile familiale

Echilibrul viață profesională – viață privată

Sănătatea și îngrijirea sănătății

Starea de satisfacție

Sentimente referitoare la calitatea societății

Introducere

Extinderea Uniunii Europene în mai 2004 cu zece noi state membre a pus în evidență diferențele economice, sociale și culturale din cadrul grupului extins de state membre. Unul dintre scopurile primordiale ale politicii sociale și economice a UE este să stimuleze coeziunea economică și socială pentru reducerea inegalităților vizibile în prezent în întreaga Europă, reducând diferențele dintre statele membre vechi și cele noi în ceea ce privește condițiile de viață și de muncă. Extinderea în continuare a UE, o dată cu aderarea Bulgariei și României, programată pentru anul 2007, va ridica din nou problema inegalităților economice și sociale și a necesității adoptării unor politici menite să reducă diferențele, menținându-se, în același timp, o curbă pozitivă a creșterii globale.

În vederea reducerii acestor inegalități în noua Europă extinsă, factorii de decizie politică și actorii sociali au nevoie de informații fiabile referitoare la modul în care trăiesc oamenii și la percepția lor asupra propriilor condiții de viață. În acest context, Fundația europeană pentru îmbunătățirea condițiilor de viață și de muncă a lansat studiul referitor la calitatea vieții în Europa (EQLS) (**European Quality of Life Survey**) în 28 de țări în 2003. Studiul a examinat aspecte cheie ale calității vieții în cele 25 de state membre (UE25), în cele două țări în curs de aderare – Bulgaria și România – și într-o țară candidată, Turcia. De la publicarea rezultatelor studiului în 2004, Fundația a trecut la o analiză mai profundă a componentelor cheie ale calității vieții, pe baza constatărilor inițiale ale EQLS.

Unul dintre rapoartele analitice realizate pe baza constatărilor respective se concentrează pe calitatea vieții în Bulgaria și România. Raportul, care furnizează prima analiză completă a calității vieții în aceste două țări în context european, explorează atât condițiile de viață obiective ale locuitorilor din Bulgaria și respectiv România, cât și bunăstarea lor subiectivă, precum și percepțiile oamenilor cu privire la societatea în care trăiesc. Deși calitatea vieții nu este un criteriu de aderare la UE, cercetările din acest domeniu pot contribui în mod semnificativ la înțelegerea disparităților în diferitele aspecte ale vieților oamenilor și la identificarea măsurilor adecvate necesare pentru realizarea coeziunii sociale la nivel european. Mai mult, comparațiile dintre Bulgaria și România și grupurile de state membre ale UE selectate ne oferă un cadru de referință foarte interesant pentru dezbateră continuă cu privire la extinderea UE.

Fiecare capitol al raportului studiază un aspect anume al calității vieții: situația economică a țării, locuințele și mediul înconjurător, ocuparea forței de muncă și formarea profesională, gospodăria și structura familiei, echilibrul dintre viața profesională și viața privată, sănătatea și îngrijirea sănătății, bunăstarea subiectivă și calitatea societății. Principalele obiective ale raportului sunt descrierea condițiilor materiale și a bunăstării subiective ale populațiilor din Bulgaria și România și identificarea relației dintre condițiile de viață obiective și componentele subiective ale calității vieții. În continuare, raportul face o comparație între cele două țări din punctul de vedere al mai multor dimensiuni ale calității vieții, identificând domeniile în care cele două țări sunt asemănătoare sau diferite în ceea ce privește integrarea lor economică, socială și culturală potențială în UE. În sfârșit, raportul poziționează situația din Bulgaria și cea din România într-un context european mai larg, comparând cele două țări cu cele șase noi state membre care au cel mai scăzut produs intern brut (PIB) din UE (grupul cu „cele mai scăzute venituri”, denumit în continuare „UE6 Low”)¹ – Estonia, Letonia, Lituania, Ungaria, Polonia, Slovacia –, precum și cu UE25 în ansamblu. Astfel de comparații servesc la a evalua dacă cele două țări vor pune aceleași probleme la integrarea în UE ca și celelalte țări foste comuniste care au aderat în 2004 sau dacă aderarea Bulgariei și României va ridica probleme noi și specifice.

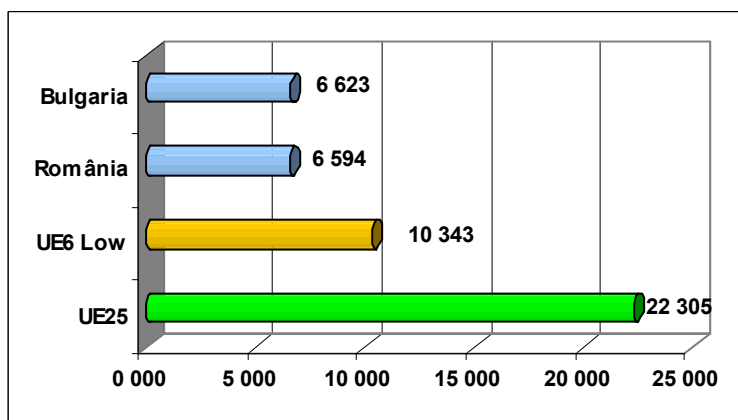
¹ „EU6 Low” din prezentul document se referă la cele șase state membre „cu venituri scăzute” al căror produs intern brut (PIB) pe cap de locuitor este mai mic de 60% din media în UE15. Acest tip de grupare a țărilor este o adaptare a unei clasificări similare utilizate de Direcția generală politici regionale a Comisiei pentru rezumarea inegalităților în ceea ce privește nivelul de dezvoltare economică a statelor membre UE.

Analiza a scos la iveală discrepanțe considerabile de calitate a vieții între cele două țări în curs de aderare și UE25, în special în ceea ce privește condițiile materiale de viață, calitatea ocupării forței de muncă și condițiile de muncă, sănătatea și bunăstarea subiectivă. Cu toate acestea, anumite aspecte ale calității vieții nu sunt chiar atât de diferite de cele din UE25, cum este cazul rețelelor de protecție socială și al anumitor indicatori referitori la locuințe. Multe dimensiuni ale vieții din Bulgaria și România nu diferă mult față de dimensiunile corespunzătoare din cele șase țări UE cu cele mai scăzute venituri, ceea ce sugerează că experiențele acestui grup în ceea ce privește extinderea UE pot furniza un cadru util, în acest context, pentru cele două țări în curs de aderare. Cercetările indică faptul că, deși Bulgaria și România au niveluri de trai similare, ele nu sunt în mod necesar eterogene în această privință. În multe aspecte legate de calitatea vieții, una sau cealaltă dintre aceste două țări se poate asemăna mai mult fie cu cele șase țări cu cele mai scăzute venituri din UE, fie cu țările din UE25, ceea ce sugerează faptul că fiecare țară poate pune probleme diferite în ceea ce privește integrarea în UE.

Situația economică

Dacă utilizăm PIB-ul pe cap de locuitor drept unul dintre indicatorii macroeconomici principali, Bulgaria și România au cele mai scăzute randamente economice din cele 28 de țări cuprinse în studiu (a se vedea Figura 1). Drept rezultat, cetățenii Bulgariei și ai României au cel mai scăzut nivel de trai. Rezultatele studiului arată că diferența dintre nivelul de trai din cele două țări în curs de aderare și UE25 este mai mare decât diferența dintre PIB-urile corespunzătoare pe cap de locuitor. În ultimii ani, procesul de aderare al celor două țări a fost marcat de rate de creștere mari și de o bună refacere economică, fără însă ca acestea să genereze o creștere substanțială a veniturilor la nivelul gospodăriilor.

Figura 1: Nivelul PIB-ului anual pe cap de locuitor, pe grupuri de țări (€ PPC)

Sursă: Eurostat, 2003

În 2003, venitul mediu net (egalizat) pe gospodărie în Bulgaria și România a rămas sub 300 € pe lună exprimat în paritatea puterii de cumpărare (PPC)². Acesta reprezintă numai circa jumătate din venitul mediu înregistrat în cele șase țări UE cu cele mai scăzute venituri și mai puțin de o treime din media pentru UE25. Pe lângă un nivel în general scăzut al veniturilor pe gospodării, ambele țări în curs de aderare – dar mai ales România – prezintă inegalități relativ mari între venituri. În Bulgaria, venitul mediu din cvartila superioară de venit era de circa patru ori mai mare decât cel din cvartila superioară de venit, în vreme ce în România diferența dintre venitul mediu din cvartila superioară și cel din cvartila inferioară era de circa 5,6 ori mai mare. În ambele țări în curs de aderare, venitul mediu lunar pe gospodărie din cvartila inferioară era de circa 100 €, ceea ce, din punctul de vedere al UE, înseamnă foarte puțin.

² Paritatea puterii de cumpărare (PPC) se referă la ratele de schimb valutar utilizate pentru a converti diferitele valute într-o monedă comună și pentru a egaliza puterea de cumpărare a diferitelor monede. Altfel spus, ele elimină diferențele dintre nivelurile prețurilor din diferitele țări în timpul procesului de conversie.

Șomerii și familiile lor, precum și persoanele necalificate, sunt cel mai expuși riscului de „sărăcie a veniturilor”. Acest lucru semnaleză nevoia de politici de incluziune socială și anti-sărăcie care să favorizeze măsurile active, cum sunt facilitarea creării de locuri de muncă și creșterea șanselor de găsire a unui loc de muncă prin studii și formare profesională. În plus față de grupul menționat anterior, pensionarii (persoane singure sau cupluri cu vârste de peste 65 de ani) sunt de asemenea expuși riscului de „sărăcie a veniturilor”, în special în Bulgaria. Prin urmare, este nevoie de măsuri care să se adreseze specific acestui grup – inclusiv măsuri cum sunt ajutoarele sociale și subvențiile – menite să le reducă dificultățile financiare și să le îmbunătățească incluziunea socială.

Bulgaria și România prezintă un nivel ridicat al lipsurilor în ceea ce privește standardul de viață, înregistrând niveluri de 3,9, respectiv 3,4 pe indexul lipsurilor (pe baza a șase articole considerate necesare traiului). În această privință, cele două țări intră în contrast cu cele șase țări cu cele mai scăzute venituri din UE, care au un index global al lipsurilor de 2,5, și în special cu țările din UE25, care înregistrează un index al lipsurilor de 1,0. Nivelul lipsurilor se măsoară pe baza a șase articole pe care o gospodărie nu și le poate permite: încălzirea adecvată a locuinței; o masă cu carne o dată la două zile, dacă se dorește; înlocuirea mobilierului uzat; cumpărarea de îmbrăcăminte nouă mai degrabă decât la mâna a doua; banii necesari pentru o săptămână de concediu pe an; a invita la masă sau la o băutură prietenii sau rudele cel puțin o dată pe lună. Indexul lipsurilor este o încercare de a construi indici de sărăcie care să măsoare excluderea separat de nivelul de trai minim. Studiul a relevat faptul că multor persoane nu le sunt satisfăcute aceste nevoi de bază în Bulgaria și România.

Condițiile economice generale predominante în Bulgaria și România influențează și măsura în care gospodăriile își produc propriile alimente. În ambele țări, mai mult de jumătate dintre respondenți au declarat că întrețin culturi agricole sau cresc animale pentru a-și asigura necesarul de alimente. În Bulgaria, 64% dintre gospodăriile din cvartila celor mai mici venituri se bazează pe propriile activități de producere a hranei pentru asigurarea necesarului de alimente în gospodărie; în România, situația este și mai acută, cu 75% dintre gospodăriile cele mai sărace bazându-se pe producția proprie de alimente pentru asigurarea necesarului. Cifrele corespunzătoare pentru cele șase țări UE cu cele mai scăzute venituri și respectiv pentru UE25 sunt semnificativ mai scăzute, de 56% și respectiv de 19% dintre gospodăriile din cvartila celor mai mici venituri, bazându-se pe producția proprie de alimente pentru asigurarea necesarului. Acest tip de agricultură de subzistență reprezintă o soluție limitată și pe termen scurt pentru condițiile de viață dificile din Bulgaria și România. Deși s-a dovedit o strategie utilă de supraviețuire în dificilii ani ai tranziției, aceasta nu poate fi considerată o soluție pe termen lung de dezvoltare a celor două țări înspre economia bazată pe cunoaștere.

În ciuda faptului că mulți cetățeni și-au elaborat strategii proprii pentru a face față presiunilor economice, circa 41% dintre respondenții din România și 61% dintre cei din Bulgaria au indicat că se descurcă greu cu banii. În Bulgaria, nivelul perceput al presiunii economice era semnificativ mai mare decât în cele șase țări UE cu cele mai scăzute venituri, în care 44% dintre respondenți au indicat că le este dificil să se descurce cu banii. Diferența este și mai mare în comparație cu media UE25 de 15% în ceea ce privește presiunea economică percepută. Astfel de disparități reprezintă o problemă majoră pentru factorii de decizie politică, în special în ceea ce privește Bulgaria, unde o majoritate a populației trăiește în condiții economice dificile și se simte săracă. În special nivelul de trai scăzut al persoanelor din cvartila veniturilor celor mai mici constituie o problemă foarte serioasă.

Locuințele și mediul înconjurător

La fel ca în majoritatea țărilor foste comuniste, proprietatea asupra locuinței proprii este foarte răspândită în Bulgaria și România. Aceasta se datorează în mare parte privatizării locuințelor sociale în anii 1990, ceea ce a permis locuitorilor să devină proprietari în loc să rămână chiriași. În Bulgaria și România, circa 89% și respectiv 85% din populație trăiește în acest moment în locuința proprietate personală, în comparație cu 62% din UE25 și cu 75% din populația din cele șase țări UE cu veniturile cele mai scăzute. În plus, o largă majoritate a proprietarilor de locuințe din cele două țări în curs de aderare sunt proprietari fără rate sau ipoteci, factor care, fără îndoială, permite oamenilor să supraviețuiască din venituri mai mici.

În ceea ce privește mărimea locuințelor, persoanele din Bulgaria și România au semnificativ mai mult spațiu de locuit față de cetățenii din UE6 Low: în Bulgaria, numărul mediu de camere pentru o persoană este 1,2, în vreme ce în România acesta este de 1,3, în comparație cu media de o cameră pe persoană în cele șase țări UE cu veniturile cele mai scăzute. În ceea ce privește spațiul de locuit total, între cele două țări apar diferențe semnificative. În România, un procent important de proprietari (27%) trăiesc în case foarte mici, de până la 50 m², în vreme ce un procent aproape la fel de mare (23%) de persoane trăiesc în locuințe mari, de peste 100 m². Cifrele arată așadar o anumită polarizare în ceea ce privește spațiul de locuit, polarizare care nu este atât de evidentă în Bulgaria, unde distribuția pare mai egală.

Totuși, calitatea locuințelor este relativ scăzută atât în Bulgaria, cât și în România (a se vedea tabelul 1). Lipsa spațiului, în special, este o problemă indicată în ambele țări de 24%, respectiv de 28% dintre respondenți. În plus, conform declarațiilor acestora, locuințele sunt mai puțin confortabile, iar cartierele mai puțin sigure în cele două țări. Situația din România în ceea ce privește calitatea locuințelor este semnificativ mai rea decât cea din Bulgaria: în România, 30% dintre gospodării au probleme cu ferestre degradate (în comparație cu 21% în Bulgaria), 29% au probleme legate de umezeală și scurgeri (în comparație cu 25% în Bulgaria), iar 40% dintre gospodării nu au o toaletă cu apă curentă în interior (în comparație cu 29% în Bulgaria).

Tabel 1: Procentul de gospodării care au indicat probleme cu locuința (%)

	Spațiu prea mic	Ferestre, uși și podele deteriorate	Umezeală și scurgeri	Lipsa unei toalete cu apă curentă în interior	Are cel puțin două dintre aceste probleme
Bulgaria	24	21	25	29	26
România	28	30	29	40	35
UE6 Low	26	29	20	11	24
UE25	18	11	14	3	11

Întrebarea 19: Aveți una dintre următoarele probleme cu locuința? (1) Lipsa spațiului; (2) Ferestre, uși și podele deteriorate; (3) Umezeală/scurgeri; (4) Lipsa unei toalete cu apă curentă în interior.

Sursă: EQLS, 2003

În ceea ce privește problemele legate de mediu, există o diferență clară între datele constatate pentru Bulgaria și România, pe de o parte, și cele referitoare la cele șase țări UE cu veniturile cele mai scăzute și la UE25, pe de altă parte. Cetățenii celor două țări în curs de aderare se plâng mult mai frecvent de poluarea aerului, în special cei care locuiesc în zone urbane. Mai ales în Bulgaria, aproape o treime dintre respondenți (20% dintre cei care locuiesc în zone rurale și 40% dintre cei care locuiesc în zone urbane) se plâng de proasta calitate a apei. Poluarea atmosferică și poluarea apei sunt probabil responsabile pentru starea de sănătate relativ proastă a populației din Bulgaria și din România și, prin urmare, impun un răspuns rapid prin politici adecvate. În ceea ce privește locuințele și mediul înconjurător, cele două țări ar trebui să învețe din experiențele pozitive ale statelor membre UE.

Ocuparea forței de muncă și formarea profesională

Începutul anilor 1990 s-a caracterizat printr-o rată relativ ridicată a șomajului în Bulgaria și România. Începând cu anul 2000, situația a început să se îmbunătățească. Din 2003, rata șomajului s-a stabilizat, scăzând la circa 7% în România și la 13% în Bulgaria, cu diferențe mici între bărbați și femei. Marea provocare însă, pentru Bulgaria și, într-o măsură mai mică, și pentru România, va fi reducerea nivelului ridicat de șomaj pe termen lung, în special în rândurile tinerilor fără calificare și al persoanelor mai în vârstă. Va fi nevoie de o selectare atentă a publicului țintă și de aplicare eficientă a unor măsuri specifice ținând de politicile pentru o piață activă a muncii, cum sunt politicile de creștere a populației active.

Scăderea puternică a ratei șomajului în cele două țări pe parcursul ultimilor patru sau cinci ani a fost atribuită puternicei creșteri economice care a generat noi locuri de muncă, în special în sectorul privat; dar ea se datorează și nivelului relativ ridicat de emigrare din aceste țări înspre statele membre UE. Totuși, întrucât emigrarea forței de muncă este foarte selectivă în ceea ce privește vârsta și educația emigranților (așa-numitul „exod de creiere” sau „exod de calificări”), emigrarea masivă poate duce la o denaturare de proporții a ofertei interne de muncă. Prin urmare, ambele țări ar trebui să acorde o atenție sporită acestei probleme și să elaboreze politici menite să minimizeze efectele macroeconomice, demografice și sociale negative ale emigrației.

În ciuda puternicei creșteri economice din ultimii ani, ambele țări au rate de ocupare a forței de muncă relativ reduse, de doar 52% în Bulgaria și 58% în România – cu 5% - 10% mai mici decât media pentru țările din UE25. În Bulgaria, rata de ocupare a femeilor, puțin sub 50%, este printre cele mai scăzute din Europa. Rata de ocupare a persoanelor în vârstă în cele două țări este de asemenea sub media UE. Prin urmare, la nivel general, participarea la piața muncii din Bulgaria și România este destul de scăzută și ar trebuie să constituie o preocupare politică importantă în ambele țări. Crearea de noi posibilități de angajare este unul dintre factorii majori de facilitare a incluziunii și coeziunii sociale. Din acest motiv, creșterea ratelor de participare la piața muncii, în special a femeilor și a persoanelor în vârstă, până în 2010, reprezintă unul dintre obiectivele majore ale politicilor sociale ale UE. Totuși, acesta nu este un obiectiv ușor de atins pentru Bulgaria și România, din cauza procentului mare din rata totală de ocupare a forței de muncă reprezentat de lucrătorii agricoli (10% în Bulgaria și 34% în România). Pe termen mediu, politica agricolă a UE va exercita o presiune puternică asupra șanselor de angajare în sectorul agricol necompetitiv din România, ceea ce poate duce la un surplus de forță de muncă, în special în zonele rurale; aceeași situație ar putea apărea, într-o măsură mai mică, și în Bulgaria.

În medie, populația din Bulgaria și România lucrează mai multe ore decât cea din UE25. Nivelul scăzut al veniturilor și inflexibilitatea timpilor de lucru sunt considerate factori semnificativi care contribuie la această situație. De exemplu, din cauza salariilor mici, mulți încearcă să-și completeze veniturile luându-și o a doua slujbă. Un alt motiv este nivelul relativ ridicat de ocupare a forței de muncă în economia subterană, caracterizată de salarii mici, condiții de muncă proaste, completă inflexibilitate a timpilor de lucru, puternică nesiguranță a locului de muncă și un nivel scăzut de protecție a angajaților în ceea ce privește durata zilei de muncă. Prin urmare, ocuparea forței de muncă în economia subterană este un domeniu în care sunt necesare o mai mare reglementare și o mai puternică intervenție prin politici.

Calitatea percepută a locurilor de muncă în Bulgaria și România – măsurată prin nivelul salariilor, gradul de autonomie în muncă și perspectivele de avansare în carieră – este mai scăzută decât cea din UE6 Low și mult mai scăzută decât media din UE25. În plus, nivelul perceput de nesiguranță a locului de muncă în cele două țări este foarte ridicat, în special în Bulgaria, unde jumătate dintre angajați cred că și-ar putea pierde locul de muncă în următoarele șase luni. În România, procentul este mai mic, de doar 18%, dar tot este de două ori mai mare decât media în UE25. Împreună cu drepturile reduse în ceea ce privește protecția locului de muncă și cu amploarea sectorului subteran, sentimentul de nesiguranță pare să fie influențat și de experiențele neliniștitoare asociate cu privatizarea sectorului socialist, proces care a dus la pierderea a mii de locuri de muncă.

În ceea ce privește formarea, datele EQLS indică faptul că doar 5% dintre angajații din Bulgaria și 12% dintre cei din România au participat la formări sau cursuri de instruire în ultimul an, procente extrem de reduse în comparație cu 18% pentru cele șase țări UE cu veniturile cele mai scăzute și cu media de 21% pentru UE25. De fapt, aceste cifre sunt un motiv de îngrijorare, întrucât investițiile în oameni, prin furnizarea de posibilități de instruire mai bune, de formare profesională suplimentară și de formare continuă sunt considerate determinante pentru competitivitatea economiilor UE. Ele constituie de asemenea un factor important care le permite oamenilor accesul la locuri de muncă de bună calitate, ceea ce duce la o mai bună incluziune socială și la o coeziune sporită. Pentru toate aceste motive, factorii de decizie politică din Bulgaria și România ar trebui să abordeze în mod proactiv aceste probleme și să faciliteze diferitele forme de investiții în capitalul uman.

Structura gospodăriei și relațiile familiale

Bulgarii și românii trăiesc în gospodării relativ mari, cu o medie de 2,69, respectiv 2,92 persoane pe gospodărie, comparativ cu țările din UE25, cu doar 2,46 persoane pe gospodărie. Există, de asemenea, un procent relativ ridicat de gospodării care cuprind mai mult generații, în cadrul cărora trăiesc în aceeași casă copiii, părinți și bunici. Dimpotrivă, procentul de gospodării cuprinzând o singură persoană este mic în comparație cu nivelul UE. Modelele de gospodării sunt determinate de factori culturali, dar și de factori sociali și economici. Din cauza ratelor ridicate de șomaj și a salariilor mici, mulți tineri din Bulgaria și România nu își pot permite să trăiască independent și, prin urmare, rămân mai multă vreme în casa părintească decât omologii lor din Europa occidentală. Alte motive semnificative care explică procentul ridicat de gospodării cuprinzând mai mult generații sunt problemele legate de găsirea unei locuințe, lipsa structurilor de îngrijire a copiilor, precum și nivelul scăzut al pensiilor. În general, familiile extinse fac mai ușor față problemelor economice din cele două țări, pentru că membrii familiei se sprijină reciproc în perioadele dificile.

Solidaritatea dintre generații în cadrul familiilor din Bulgaria și România se manifestă și prin măsura în care oamenii își îngrijesc copiii și vârstnicii în familie; în cele două țări, activitățile de îngrijire sunt efectuate de familie într-o măsură mai mare decât în cele șase țări UE cu veniturile cele mai scăzute și în UE25. Dacă vârstnicii sunt îngrijiți în general în familie, ei joacă de asemenea un rol activ în îngrijirea copiilor. Aceste forme de sprijin compensează în parte slaba dezvoltare a serviciilor sociale din cele două țări.

Sarcinile domestice, îngrijirea copiilor și a vârstnicilor familiei sunt sarcini efectuate de obicei în cadrul gospodăriei, în principal de femei. Printre cele 28 de țări cuprinse în EQLS, România este pe primul loc în ceea ce privește numărul de ore dedicate zilnic sarcinilor domestice. Bulgaria are un scor ceva mai mic la acest indicator, fiind mai aproape de media UE6 Low. Numărul de ore dedicate îngrijirii copiilor și vârstnicilor este de asemenea mai mare în România. Situația economică, pe de o parte, și lipsa serviciilor publice și private, pe de alta, sunt considerate motive de primă importanță care obligă membrii familiilor să își asume aceste tipuri de sarcini. În multe cazuri, în special în ceea ce privește femeile, aceste responsabilități le împiedică să fie active pe piața muncii. Prin urmare, dezvoltarea și asigurarea unui acces mai bun la diferite tipuri de servicii de îngrijire pentru copii și vârstnici ar trebuie să ocupe locuri importante pe agenda factorilor de decizie din Bulgaria și România.

În general, familia este sursa principală de integrare și sprijin în Bulgaria și România. Oamenii se bazează în bună măsură pe membrii familiei în situațiile dificile, cum ar fi boli fizice sau mentale, precum și atunci când au nevoie de sfat și de sprijin. În privința sprijinului acordat de prieteni, Bulgaria și România diferă de celelalte țări europene, căci oamenii din cele două țări se bazează mai puțin pe prieteni față de cei din țările UE25. Viața socială a oamenilor din cele două țări în curs de aderare este așadar caracterizată prin relații de familie și prin rețele sociale mai puțin dezvoltate. Dintre toate țările și grupurile de țări examinate, România este cea în care oamenii se bazează cel mai mult pe familie.

Echilibrul viață profesională – viață privată

Reconcilierea vieții profesionale și a celei private este o chestiune importantă pe agenda UE și urmărește creșterea participării femeilor pe piața muncii și asigurarea pentru familii a unei oferte de îngrijire a copiilor și a adulților dependenți. În Bulgaria și România, reconcilierea celor două aspecte ale vieții este în mod special dificilă, dat fiind numărul mare de ore pe care oamenii din aceste țări le petrec muncind. Femeile, în special, sunt foarte împovărate în acest sens. În Bulgaria și România, proporția femeilor care lucrează peste 48 de ore pe săptămână este foarte apropiată de cea a bărbaților, în ambele țări, situație foarte diferită de cea din UE25, unde proporția femeilor care lucrează un număr mare de ore este jumătate din cea a bărbaților. În același timp, din cauza distribuției rolurilor în familie, femeile

din Bulgaria și România dedică de asemenea mai mult timp sarcinilor domestice decât bărbații și adesea sunt responsabile cu îngrijirea copiilor și a vârstnicilor. Pentru a schimba aceste modele și pentru a crește participarea femeilor pe piața muncii, guvernele celor două țări în curs de aderare ar trebui să garanteze un sprijin mai puternic furnizării de diferite servicii de îngrijire. Ar trebui să depună, de asemenea, eforturi mai consistente pentru elaborarea și aplicarea unor programe de muncă flexibile, care să le permită femeilor să creeze un echilibru între responsabilitățile familiale și cariera profesională.

Datele EQLS confirmă faptul că găsirea unui echilibru între viața profesională, familie și angajamentele sociale reprezintă o sarcină dificilă în cele două țări în curs de aderare. Peste o treime dintre respondenții din Bulgaria și România au declarat că, atunci când sosesc acasă, sunt prea obosiți ca să se mai ocupe de sarcini domestice – un nivel mai ridicat decât media din cele șase țări UE cu veniturile cele mai scăzute și mai ridicat decât media pentru UE25. Similar, o proporție mai mare dintre cetățenii celor două țări în curs de aderare, în comparație cu UE6 Low și cu ansamblul țărilor din UE25, au declarat că au dificultăți în a-și îndeplini obligațiile familiale din cauză că petrec prea mult timp la muncă. Într-un astfel de context, este ușor de înțeles de ce populația din Bulgaria și România se plânge mai frecvent că nu are timp pentru contacte sociale, preocupări și activități de interes personal decât cea din oricare alt stat membru UE.

Dificultățile întâmpinate în păstrarea unui echilibru între viața profesională și cea privată au un impact puternic negativ asupra satisfacției în ceea ce privește munca, familia și viața personală – și toate acestea sunt dimensiuni importante ale calității vieții. Prin urmare, partenerii sociali din Bulgaria și România ar trebui să se gândească la crearea de noi posibilități de echilibrare a vieții de familie, sociale și profesionale. Angajații ar trebui să-și un poate alege orarul de lucru prin introducerea unor programe de muncă mai flexibile. Femeilor ar trebui să li se ofere mai multe posibilități de a intra și de a rămâne pe piața muncii, de exemplu prin furnizarea de servicii de îngrijire mai numeroase și de mai bună calitate. Reglementările pieței muncii și dispozițiile de securitate socială ar trebui să prevadă posibilitatea ca oamenii să reia o slujbă cu normă întreagă pentru a evita riscul de sărăcie la vârste mai înaintate. Deși ambele țări au făcut pași în aceste direcții, este nevoie de un efort mai mare pentru creșterea acceptării sociale și a adoptării orarelor flexibile și pentru crearea condițiilor care să ducă la locuri de muncă și venituri sigure. Lipsa măsurilor în acest sens poate constitui un obstacol în calea eforturilor de creștere a participării pe piața muncii și de îmbunătățire a calității globale a vieții oamenilor.

Sănătatea și îngrijirea sănătății

O stare bună de sănătate este o condiție esențială pentru o bună calitate a vieții. Conform EQLS, starea de sănătate a populației din Bulgaria și România se situează sub media din UE25. 15%, respectiv 16% dintre respondenții din Bulgaria și România au declarat că au o stare de sănătate proastă – aproximativ dublu față de media din UE25. Mai mult, un sfert din populația din Bulgaria și respectiv România declară are boli cronice sau infirmități care o împiedică într-o anumită măsură să ducă o viață activă și independentă. Aceste constatări referitoare la starea subiectivă de sănătate corespund pe deplin cu indicatorii obiectivi: dintre cele 28 de țări analizate – cu excepția Letoniei –, cele două țări au speranța de viață cea mai scăzută și cele mai ridicate rate ale mortalității infantile.

Cetățenii vârstnici din Bulgaria și România au adesea o stare proastă de sănătate. Grupurile cu venituri mici, șomerii, cei cu studii modeste și cei care trăiesc în zone urbane sunt mai expuși riscului de a avea probleme de sănătate. Cu excepția populației urbane, nivelul de satisfacție față de starea proprie de sănătate în cadrul tuturor grupurilor menționate este sub media națională.

În ceea ce privește accesul la serviciile de sănătate, locuitorii din Bulgaria și România declară mai multe probleme legate de acces decât cei din UE în general. Bulgarii se plâng cel mai mult de distanța până la un cabinet medical și de întârzieri la obținerea unei programări: doi din cinci bulgari care au avut nevoie de servicii medicale au declarat că le-a

fost „foarte dificil” din punctul de vedere al aspectelor menționate. O treime dintre respondenții din Bulgaria au menționat costurile ridicate drept dificultate în calea accesului la serviciile medicale, cifră care este printre cele mai ridicate din cele 28 de țări studiate. În România, lumea s-a plâns mai ales de costurile implicate de vizita medicală: în ansamblu, 29% dintre persoanele care au avut nevoie de servicii medicale au întâmpinat dificultăți din cauza costurilor ridicate ale acestor servicii.

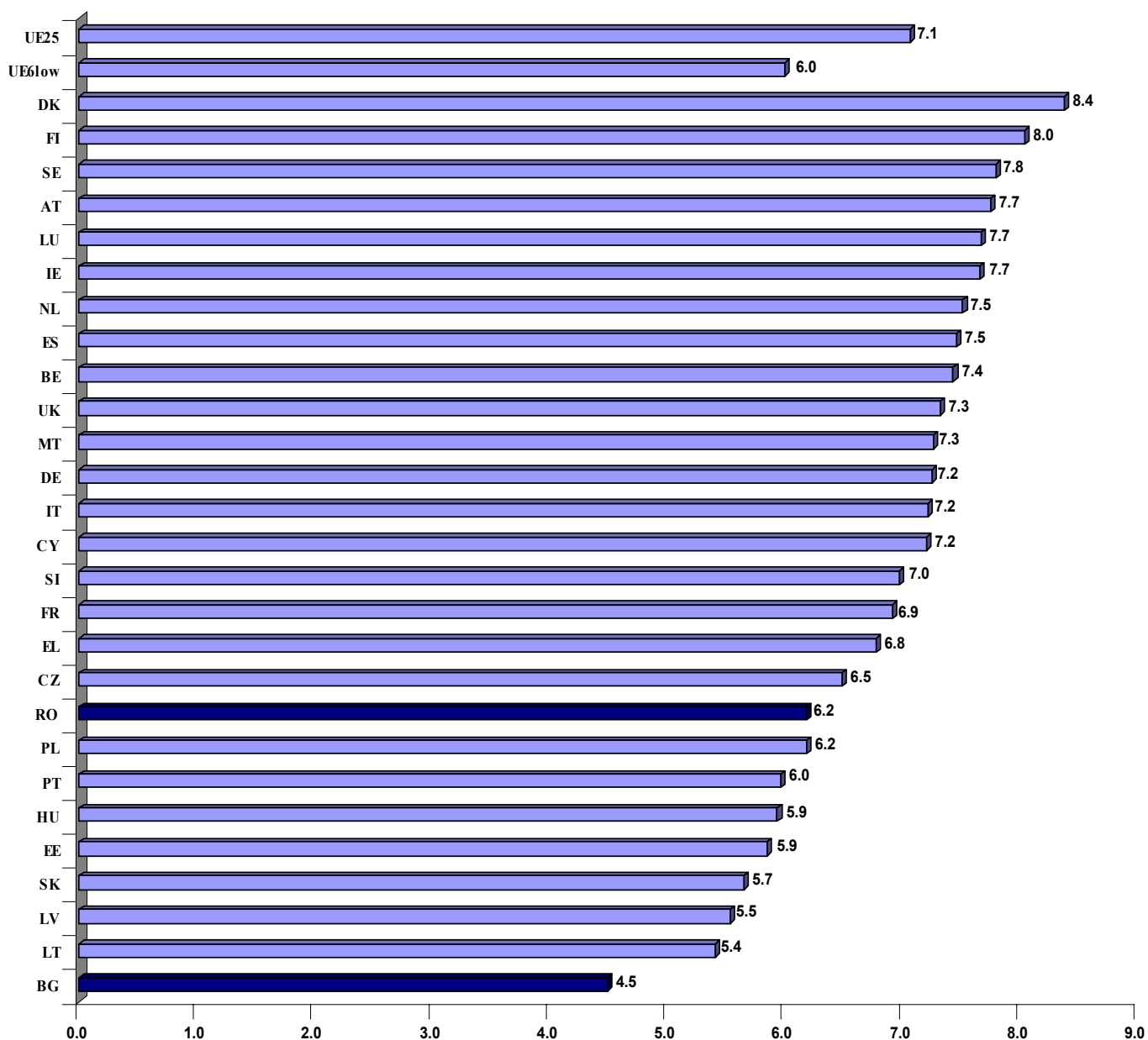
Calitatea percepută a serviciilor medicale din cele două țări în curs de aderare, în special din Bulgaria, este mult mai scăzută decât în UE. În România, respondenții au acordat o notă medie de 5,6 (pe o scară de la 1 la 10, unde 1 înseamnă calitatea foarte scăzută, iar 10 calitatea foarte înaltă) calității serviciilor medicale. Deși nota este mai mare decât nota corespunzătoare de cinci din cele șase țări UE cu veniturile cele mai scăzute, ea este semnificativ mai mică decât media de 6,2 din UE25. Cu o notă de 3,5, Bulgaria se situează la nivelul cel mai scăzut dintre toate țările studiate, ceea ce scoate în evidență necesitatea de a se adopta măsuri urgente de către toți actorii implicați din această țară pentru îmbunătățirea calității serviciilor medicale. Date fiind constrângerile bugetare din ambele țări și restricțiile bugetare impuse, sarcina nu este una ușoară. Totuși, una dintre prioritățile celor două țări pentru anii următori va fi creșterea accesului la serviciile de protecție a sănătății și asigurarea accesului la serviciile medicale de bază. Ar trebui create programe speciale pentru grupurile vulnerabile ale societății, cum sunt copiii, vârstnicii și persoanele cu venituri reduse. În plus, pe termen lung, ar trebui acordată o atenție sporită programelor de prevenire a îmbolnăvirii și de educație pentru sănătate.

Starea de satisfacție

Cetățenii din Bulgaria și România au printre cele mai scăzute niveluri de trai din cele 28 de țări cuprinse în EQLS. Nivelul de trai scăzut afectează în mod negativ sentimentele subiective ale oamenilor față de viața proprie în ansamblu și față de diferitele aspecte ale acesteia. În Bulgaria în special, respondenții au declarat o stare scăzută de bunăstare subiectivă. Ambele țări în curs de aderare se situează în urma vechilor state membre UE în ceea ce privește bunăstarea subiectivă, ceea ce oglindește disparitățile existente între cele două grupuri de țări în privința condițiilor obiective de viață: situație financiară, nivel de trai, condiții de muncă, folosirea timpului, sănătatea și calitatea societății.

Starea de satisfacție față de viață este privită în general drept rezultatul final al tuturor circumstanțelor prin care trec oamenii în viață. În Bulgaria, media pentru starea de satisfacție este printre cele mai scăzute din țările analizate, de doar 4,5 (pe o scară de la 1 la 10, unde 1 înseamnă foarte nemulțumit, iar 10 foarte mulțumit), față de o medie de 6 pentru UE6 Low și o medie de 7,1 pentru UE25 (a se vedea Figura 2). În România, media pentru starea de satisfacție față de viață, de 6,2, este considerabil mai mare decât cea din Bulgaria. O situație similară se întâlnește în cazul optimismului cu privire la viitor. În România, două treimi dintre oameni sunt optimiști în legătură cu viitorul, în vreme ce, în Bulgaria, mai puțin de jumătate (47%) dintre respondenți sunt optimiști cu privire la viitor. Totuși, faptul că populațiile din cele două țări răspund în mod diferit la condiții materiale similare reflectă faptul că evaluările pe care le fac se bazează și pe așteptări și valori, precum și pe experiențele trecutului.

Figura 2: Starea de satisfacție în Europa

Întrebarea: 31: În general, cât sunteți de mulțumit de viața dvs. prezentă? Vă rugăm să indicați răspunsul pe o scară de la 1 la 10, unde 1 înseamnă foarte nemulțumit, iar 10 foarte mulțumit.

Sursă: EQLS, 2003, Valori medii

În ceea ce privește experiențele și așteptările oamenilor, trebuie să ne raportăm la istoria recentă a Bulgariei și respectiv României. Deși ambele țări au avut o lungă experiență a comunismului, ele au avut drumuri ușor diferite. Bulgaria s-a aflat sub un regim comunist mai puțin strict și s-a desprins mai ușor de trecutul autocratic: drept rezultat, a avut un start mai bun decât România în ceea ce privește tranziția economică. Totuși, tranziția s-a dovedit extrem de dificilă și a implicat crize economice cu costuri sociale mari, cu un efect negativ asupra indivizilor. Astfel, tranziția din Bulgaria a fost cu mult mai dificilă decât se aștepta populația și a dus la o deteriorare puternică a condițiilor de viață, respectiv la o

mai mare nesiguranță a locurilor de muncă, la șomaj și la sărăcie. În acest sens, așadar, nivelul scăzut de bunăstare subiectivă din Bulgaria poate fi pus în legătură cu condițiile și sentimentele de dezamăgire ale oamenilor în urma tranziției.

Dimpotrivă, România a cunoscut unul dintre cele mai dure regimuri comuniste din Europa de Est. Spre deosebire de Bulgaria, răsturnarea regimului autocratic a fost traumatică, iar tranziția a început de la un nivel mult mai jos decât în majoritatea fostelor țări comuniste. Deși tranziția a fost dificilă, ea a fost însoțită de mai puține crize extreme, iar ritmul reformelor a fost mai lent. În 2000, țara a fost martora primelor semne de însănătoșire economică, de îmbunătățire a mediului politic și de măsuri de protecție socială mai specifice și mai eficiente. Aceste schimbări pozitive pot explica în parte optimismul reflectat de constatările EQLS efectuat în 2003 și faptul că bunăstarea subiectivă a oamenilor este mai mare în România decât în Bulgaria.

Cu toate acestea, în ambele țări există grupuri dezavantajate din punctul de vedere al bunăstării subiective. De exemplu, nivelul de satisfacție al șomerilor, al persoanelor cu venituri reduse sau al celor necalificate se situează sub media națională. Nivelul de satisfacție cel mai scăzut se înregistrează totuși în rândurile vârstnicilor – semn clar că factorii de decizie politică trebuie să identifice măsuri pentru acest grup particular. Situația multor persoane în vârstă este foarte grea. Tranziția economică a afectat puternic persoanele aparținând acestui grup, întrerupându-le viața profesională și subminându-le modul de viață, în vreme ce scăderea veniturilor, serviciile medicale proaste, izolarea socială și lipsa serviciilor dedicate vârstnicilor le-au afectat negativ bunăstarea subiectivă.

Sentimente referitoare la calitatea societății

Determinarea calității contextului social în care trăiesc oamenii completează imaginea condițiilor de viață obiective și a bunăstării subiective. Condițiile din diferitele societăți influențează strategiile de viață ale oamenilor și calitatea vieții lor. De exemplu, în țările în care cetățenii au puțină încredere în ceilalți, în care capitalul social este scăzut, în care oamenii percep tensiuni între diferite grupuri și în care serviciile publice sunt de slabă calitate, strategiile pozitive de viață este puțin probabil să fie încurajate.

În Bulgaria, percepția populației cu privire la calitatea societății este foarte scăzută: la nivel individual, oamenii au puțină încredere unii în alții, se simt adesea alienați sau pierduți în societate, își percep propriile comunități ca nesigure și evaluează calitatea serviciilor sociale drept foarte slabă. Această percepție este în bună măsură în consonanță cu nivelurile scăzute ale tuturor indicatorilor subiectivi pentru Bulgaria. În România, oamenii au o percepție mai puțin negativă asupra diferitelor aspecte ale calității societății față de Bulgaria. Totuși, ambele țări se situează, în această privință, sub nivelul mediu al UE, unde mult mai puține persoane se simt alienate, pierdute sau nesigure și unde calitatea serviciilor sociale și medicale este percepută drept mult mai bună.

Mai exact, oamenii din Bulgaria și România sunt îngrijorați în legătură cu tensiunile din societate, în special cu cele care reflectă diviziuni sociale tradiționale, cum ar fi între bogați și săraci sau între personalul de conducere și lucrători. Aceste tensiuni sunt legate de inegalitățile crescânde dintre venituri și de polarizarea materială din cele două țări. Reducerea diferențelor dintre bogați și săraci constituie, prin urmare, una dintre principalele provocări pentru ambele țări. Totuși, în ceea ce privește tensiunile între diferite grupuri etnice, bulgarii nu percep această chestiune drept una gravă. Doar 13% dintre respondenții din această țară au perceput că există multă tensiune între grupuri etnice, ceea ce înseamnă cea mai scăzută cifră din cele 28 de țări cuprinse în acest studiu – cu excepția Lituaniei, unde doar 10% din populație a menționat astfel de tensiuni. În România, proporția de persoane care percep tensiuni mari între grupuri etnice este mult mai mare, de 33%; acest lucru se datorează probabil nivelului mai mare de diversitate etnică din această țară, în care trăiesc grupuri mari de etnici romi sau maghiari.

Calitatea scăzută percepută a serviciilor medicale și sociale din cele două țări în curs de aderare reflectă de asemenea nivelul scăzut de cheltuieli publice în aceste domenii. În Bulgaria, calitatea învățământului și a transportului public este de asemenea percepută ca fiind relativ slabă. În ciuda îmbunătățirii situației în ultimii ani, mai sunt multe de făcut în aceste domenii. Una dintre problemele majore pe care le au de rezolvat guvernele din Bulgaria și România este reducerea amplului sector subteran. Gradul ridicat de evaziune fiscală din economia subterană face dificilă finanțarea reformelor necesare în sistemul de securitate socială, de educație și de sănătate și a măsurilor de îmbunătățire a calității de ansamblu a acestor servicii.

Calitatea percepută slabă a societăților din Bulgaria și România își are rădăcinile în contextul economic, social și politic al celor două țări. Tranziția lor înspre o economie de piață a provocat schimbări profunde în structurile economice și sociale, schimbări care sunt adesea asociate cu procese negative, cum ar fi slăbirea controlului social, creșterea criminalității, extinderea corupției, creșterea inegalităților veniturilor și polarizarea socială. Toți acești factori, la rândul lor, par să fi afectat sentimentele oamenilor din Bulgaria și România referitoare la calitatea societății în care trăiesc. Mulți se simt marginalizați sau dezorientați, au senzația că viața le este condusă de factori pe care nu-i pot controla, se simt în nesiguranță și își percep țara ca fiind diferită de normă. Deși nu există soluții simple la aceste probleme, probabil că dacă s-ar crea anumite condiții – cum ar fi funcționarea stabilă a economiei de piață, o creștere economică mai rapidă, modernizarea serviciilor sociale, o redistribuire mai acceptabilă din punct de vedere social a veniturilor și o mai bună punere în aplicare a legilor –, acestea ar duce la o mai bună calitate a societății și la o mai bună calitate a vieții pentru cetățenii din Bulgaria și România.

Iulina Precupețu, Academia Română